

УДК 347.961

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.38>

ПРАВОВА ПРИРОДА НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЇ: ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

Вдовічена Л.І.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного права,
Чернівецький національний університет
імені Ю. Федьковича
ORCID: 0000-0002-2184-0119
e-mail: l.vdovichena@chnu.edu.ua*

Вдовічена Л.І. Правова природа нотаріальної дії: питання нормативного врегулювання.

В статті проведено дослідження правової природи та змісту нотаріальної дії через призму її нормативного врегулювання. Встановлено, що юридичний термін «нотаріальна дія» є чи не найбільш вживаним у актах законодавства з питань нотаріату. Але незважаючи на довготривале застосування цього терміну та його безспірне значення у нотаріальній діяльності, законодавець не вдається до його визначення ні на конституційному рівні, ні на законодавчому рівні, ні на підзаконному рівні.

Визначено, що ознаки нотаріальних дій – це сукупність властивостей, які роблять їх відмінними та за допомогою яких можна виокремити їх з великого об'єму юридичної діяльності. До таких ознак-властивостей віднесено: визначеність законодавством переліку нотаріальних дій; нормативне закріплення суб'єктного складу вчинення нотаріальних дій; безспірність нотаріальної дії; процесуальна форма вчинення нотаріальної дії; платність нотаріальної дії. Законодавчо встановлений перелік нотаріальних дій можна розділити на наступні види: посвідчення факту перебування громадянина в певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, передачі заяв фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам; посвідчення правочинів, завдання яких полягає в засвідченні нотаріусом їх законності, перевірці правоздатності; посвідчення безспірних фактів. Враховуючи територіальну компетенцію органів, які уповноважені на вчинення нотаріальних дій, їх можна класифікувати: дії, які вчиняють державні і приватні нотаріуси; дії, які вчиняють посадові і службові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій; дії, які вчиняють посадові особи органів місцевого самоврядування; дії, які вчиняють консульські установи і дипломатичні представництва України.

Доведено, що безспірність нотаріальної дії – це одна з основних засад нотаріальної діяльності, яка означає, що нотаріус може вчинити нотаріальну дію лише за умови, якщо: не існує спору між заінтересованими особами щодо прав та обов'язків, які впливають з нотаріальної дії; права та обов'язки заінтересованих осіб ґрунтуються на законних підставах; документи, що надаються для вчинення нотаріальної дії, є дійсними. Нотаріальні дії вчиняють з дотриманням процесуальної форми. Порушення цієї процедури буде позначатися на законності нотаріальної дії, а відтак стане приводом її оскарження до суду і, навпаки, її не порушення буде підтверджувати законність нотаріальної дії нотаріуса.

Визначено, що нотаріальна дія – це функціонально-структурована система дій процесуального характеру, що здійснюється у встановленому законом порядку уповноваженою державою фізичною особою, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші дії, передбачені законодавством про нотаріат, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Ключові слова: нотаріальна дія, нотаріат, нотаріус, нотаріальна компетенція, безспірність, платність нотаріальної дії.

Vdovichena L.I. Legal nature of notarial act: issues of normative regulation.

In this article, the author examines the legal nature and content of a notarial act through the prism of its normative regulation. The author establishes that the legal term «notarial act» is perhaps the most commonly used in the acts of legislation on notary issues. However, despite the long-term use of this term and its indisputable importance in notarial activities, the legislator does not define it either at the constitutional level, or at the legislative level, or at the subordinate legislation level. It is determined that the features of notarial acts are a set of properties which make them distinctive and which can be used to distinguish them from a large volume of legal activities. These features include: the list of notarial acts defined by law; statutory consolidation of the subjective composition of notarial acts; indisputability of a notarial act; procedural form of a notarial act; and payment for a notarial act. The legislatively established list of notarial acts can be divided into the following types: certification of the fact of a citizen's presence in a certain place, the identity of a citizen with the person depicted in a photograph, transfer of applications of individuals and legal entities to other individuals and legal entities; certification of transactions, the task of which is to certify their legality by a notary, verification of legal capacity; certification of indisputable facts. According to the territorial competence of the bodies authorised to perform notarial acts, they can be classified as follows: acts performed by public and private notaries; acts performed by officials and officers authorised to perform notarial acts; acts performed by officials of local self-government bodies; acts performed by consular offices and diplomatic missions of Ukraine.

The indisputability of a notarial act is one of the main principles of notarial activity, which means that a notary may perform a notarial act only if: there is no dispute between the parties concerned regarding the rights and obligations arising from the notarial act; the rights and obligations of the parties concerned are based on legal grounds; and the documents submitted for the performance of the notarial act are valid. Notarial acts are performed in compliance with the procedural form. Violation of this procedure will affect the legality of the notarial act and, therefore, will be a reason for its appeal to the court, and, conversely, its non-violation will confirm the legality of the notarial act.

A notarial act is a functionally structured system of procedural actions performed in accordance with the procedure established by law by an individual authorised by the state who carries out notarial activities in a state notary office, state notary archive or independent professional notarial activity, in particular, certifies rights and facts of legal significance and performs other actions provided for by the legislation on notaries in order to give them legal validity.

Key words: notarial act, notary, notary public, notarial competence, indisputability, notarial fee.

Постановка проблеми. Поняття «нотаріальної дії» є підпорядкованим за своїм змістом та функціональною спрямованістю правовій природі інституту нотаріату. Тому складність з'ясування самої ж правової природи нотаріальної дії виражається у неоднозначності поглядів щодо місця правового інституту нотаріату в правовій системі держави. Адже ключовим завданням кожного створеного державою органу є системне виконання поставлених завдань з метою забезпечення реалізації захисту законних прав, інтересів і свобод людини та, відповідно, виконання покладених на неї обов'язків. В той же час, правова природа інституту нотаріату зумовлена особливостями законодавчо визначених повноважень нотаріусів, їх статусом і характером правовідносин, які виникають між ними та особами, на користь яких вчиняються нотаріальні дії. Незважаючи на неоднозначність поглядів щодо місця нотаріату в системі права, їх об'єднує критерій, що характеризує основне призначення нотаріату: метою включення державами інституту нотаріату в свої правові системи є підвищення надійності вчинення правочинів та зниження ступеня схильності до кризових явищ [1, с. 62]. Часте використання терміну «нотаріальна дія» в законодавстві не спонукало законодавця до самого визначення даного терміну, звідси – і в науковій літературі немає єдиного підходу до розуміння даної категорії. Перш за все, законодавець оперує даною категорією при встановленні видів нотаріальних дій в Законі України «Про нотаріат» [2] та при затвердженні уніфікованих стандартів здійснення нотаріальних дій в «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» затвердженому Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р.[3]. Тому логічно, що такий стан речей виступає, з одного боку стимулом для науковців в дослідженні даної категорії, а з іншого боку – створює перешкоди в правозастосуванні, адже чіткість позиції законодавця в практично-прикладному аспекті завжди пов'язується із нормативною визначеністю, законністю та обмеженням свавільних дій зі сторони правозастосовчих органів.

Метою дослідження є аналіз особливостей нормативного врегулювання нотаріальних дій, та з'ясування їх правової природи та змісту.

Ступінь наукової розробки дослідження. Визначення категорії «нотаріальної дії» безпосередньо пов'язане із правовим статусом нотаріуса, із нотаріально-процесуальними відносинами. Тому питанням правової природи нотаріальної дії цікавилися чимало науковців, роботи яких мають надзвичайно важливе та аксіологічне значення. Варто відзначити праці таких вчених: С.Я. Фурси, В.В. Баранкової, В.В. Комарова, В.М. Черниш, У.О. Палієнко, К.І. Чижмарь, О.В. Коротюк, Л.В. Єфіменко, М.М. Дякович, М. С. Долинської та інші.

Вклад основного матеріалу. В науковій літературі при дослідженні інституту нотаріату доволі часто відзначають, що юридичний термін «нотаріальна дія» є чи не найбільш вживаним у актах законодавства з питань нотаріату. Однак, незважаючи на довготривале застосування цього терміну та його безспірне значення у нотаріальній діяльності, законодавець не вдається до його визначення ні на конституційному рівні, ні на законодавчому рівні, ні на підзаконому рівні.

Згідно чинного законодавства, нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», з метою надання їм юридичної вірогідності [2]. Розглядати дану дефініцію можливо як із суб'єктивної сторони, так і з об'єктивної. Зокрема, перша вказує на розгалужену систему нотаріальних органів, до якої належать державні нотаріальні контори, приватні нотаріуси, державні нотаріальні архіви, у населених пунктах, де немає нотаріусів, уповноважені особи місцевих рад, а також консульські установи. А от з об'єктивної сторони – поняття нотаріату позначає повноваження нотаріальних органів та посадових осіб щодо кола тих дій, що відповідно до Закону України «Про нотаріат» вони можуть вчиняти [4, с. 225]. При цьому вчинення передбачених законом нотаріальних дій не повинно викликати спору, бо предметом нотаріальної діяльності є справи, в яких відсутній спір про право цивільне і якщо в процесі вчинення нотаріальної дії такий спір виникає, то він підлягає вирішенню в судових органах, а сама нотаріальна дія, в такому разі, зупиняється до набуття рішення законної сили [5, с. 21].

Звичайно, що широке коло повноважень нотаріусів України, а також тенденція до їх розширення, високі вимоги до посади нотаріуса і рівень відповідальності нотаріуса дозволяють на сьогодні поставити питання щодо можливості і доцільності включення до Конституції України окремого положення, яке б виділяло особливий статус і роль органів нотаріату як незалежних і самостійних органів у державі [6, с. 69]. Адже той правовий масив нормативних актів, що формують нотаріальну архітектоніку безсумнівно вимагає конституційного врегулювання. І такий підхід законодавця цілком відповідав би правовому статусу нотаріуса, відповідно до якого нотаріус є представником держави і діє від її імені, але, як відзначають науковці, не має владних повноважень. А з іншої сторони, не можна погодитися і з твердженням про те, що «нотаріальні органи не є безпосередніми суб'єктами нотаріальних процесуальних відносин, оскільки нотаріальні дії має право вчиняти лише нотаріус чи особа, уповноважена на вчинення нотаріальної дії, наприклад, особи, зазначені у ст. 40 Закону України «Про нотаріат» [2]. Також Ю.П. Ільїна відзначає, що нотаріальні дії завжди вчинюються від імені держави і мають державно-публічний характер. Тільки цим забезпечується виконання нотаріальних функцій, і тільки це є гарантом доказової сили нотаріальних документів. Для того, щоб акти приватно практикуючого нотаріуса мали силу офіційних, держава повинна наділити його певними повноваженнями, що в сукупності складають компетенцію нотаріуса [7, с. 107]. Саме тому правосуб'єктність нотаріуса володіє своєрідним змістом і проявляється у компетенції, оскільки нотаріальні органи наділяються державою не право- та дієздатністю, а самими правами та обов'язками, сукупність яких і складає компетенцію нотаріальних органів на вчинення нотаріальних дій [8, с. 128]. І визначальними ознаками, що свідчать про важливість і доцільність передбачення конституційно-правового статусу нотаріуса в Конституції України є те, що: нотаріус поєднує в собі публічні і приватні начала, є представником держави і діє від її імені, проте не має владних повноважень; при цьому в Україні наявна стійка тенденція до розширення повноважень нотаріусів і, в тому числі, уповноваження нотаріусів у перспективі на виконання нових функцій, що не притаманні нотаріусу взагалі (реєстрація шлюбів тощо) [6, с. 70].

В науковій літературі підходи до визначення категорії «нотаріальна дія» отримують свою прив'язку переважно через дослідження суміжних об'єктів нотаріально-правової дійсності. На-

приклад, Ю.В. Нікітін при дослідженні нотаріату в Україні визначає нотаріальну дію як посвідчення безспірних прав та фактів, що мають юридичне значення, а також вчинення інших дій, спрямованих на позасудовий захист прав та інтересів людей, які входять до компетенції нотаріальних органів [9, с. 89]. С.Я. Фурса при дослідженні актуальних питань теорії і практики нотаріальних правових відносин трактує нотаріальну дію як окрему дію нотаріуса або іншої уповноваженої особи, що має чітко визначений зміст і є складовою провадження або процесу оформлення провадження [10, с. 27]. Л.В. Єфіменко при дослідженні особливостей правової природи нотаріальних дій розглядає нотаріальну дію як інструмент правової безпеки у сфері цивільного обороту, який реалізується через посвідчення юридичних фактів з метою надання їм вірогідності, а отже, юридичної безсумнівності цивільних прав та обов'язків, що виникають з юридичних фактів, посвідчених нотаріусом [1, с. 66]. М.С. Долинська при дослідженні нотаріального процесу визначає нотаріальну дію як комплекс процесуальних дій, що вчиняються уповноваженими особами з метою досягнення певного результату [9, с. 357]. М.В. Джуга, при дослідженні нотаріальної дії як об'єкта оскарження до суду за правилами цивільного процесу, зазначає, що нотаріальна дія – це передбачена законом безспірна дія, яка здійснюється нотаріусом або іншим уповноваженим державою суб'єктом з метою надання юридичної сили правомірним правовим діям. При цьому відсутність хоча б однієї з яких дає можливість оскаржити нотаріальну дію в суді [11, с. 27]. І як відзначає Л.В. Єфіменко, що незважаючи на відсутність законодавчого визначення нотаріальної дії, її юридичний зміст та спрямованість знаходять своє відображення і закріплення у приписах норм, що характеризують таку дію, зокрема у Законі України «Про нотаріат» [2].

Ознаки нотаріальних дій – це сукупність властивостей, які роблять їх відмінними та за допомогою яких можна виокремити їх з великого об'єму юридичної діяльності. До таких ознак-властивостей варто віднести наступні: визначеність законодавством переліку нотаріальних дій; нормативне закріплення суб'єктного складу вчинення нотаріальних дій; безспірність нотаріальної дії; процесуальна форма вчинення нотаріальної дії; платність нотаріальної дії.

Визначений законодавством перелік нотаріальних дій. Законом України «Про нотаріат» передбачено перелік нотаріальних дій, які може вчиняти нотаріус. Їх можна розділити на наступні види: посвідчення факту перебування громадянина в певному місці, тотожності громадянина з особою, зображеною на фотокартці, передачі заяв фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам; посвідчення правочинів, завдання яких полягає в засвідченні нотаріусом їх законності, перевірки правоздатності; посвідчення безспірних фактів (засвідчення копій документів, справжності підпису на документах, видача дублікатів документів) [12, с. 11]. Взагалі, перелік нотаріальних дій визначений статтею 34 Закону України «Про нотаріат», однак вказано, що «нотаріуси можуть вчиняти інші нотаріальні дії відповідно до закону» (ч. 2 ст. 34 Закону). Саме тому, вимога законодавчого переліку нотаріальних дій завжди носить беззаперечний характер [13, с. 8].

Нормативне закріплення суб'єктного складу вчинення нотаріальних дій. Враховуючи всю сукупність органів, які уповноважені на вчинення нотаріальних дій, можна виокремити наступні групи, зважаючи на їх територіальну компетенцію: дії, які вчиняють державні і приватні нотаріуси; дії, які вчиняють посадові і службові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій, передбачених Законом України «Про нотаріат»; дії, які вчиняють посадові особи органів місцевого самоврядування; дії, які вчиняють консульські установи і дипломатичні представництва України.

Безспірність нотаріальної дії. Для сфери реалізації нотаріусом професійної компетенції важливою є така ознака нотаріальної дії як безспірність. Особливістю нотаріальної дії є те, що вона доводить безспірні факти та права. Адже як відзначає І. Череватенко, що визначальною умовою реалізації нотаріальних повноважень щодо посвідчення прав є їх безспірність [14, с. 368]. Незаперечність означає, що перед нотаріусом відбувається факт, що люди висловлюють намір отримати певні права та обов'язки (люди дійсно мають намір підписати договір певного змісту та знають про свої права на певні права та обов'язки та обов'язки) один одному і готові підписати) [15, с. 325]. Безспірність нотаріальної дії – це одна з основних засад нотаріальної діяльності, яка означає, що нотаріус може вчинити нотаріальну дію лише за умови, якщо: не існує спору між заінтересованими особами щодо прав та обов'язків, які впливають з нотаріальної дії; права та обов'язки заінтересованих осіб ґрунтуються на законних підставах; документи, що надаються для вчинення нотаріальної дії, є дійсними. У разі виникнення спору щодо прав та обов'язків, які впливають з нотаріальної дії, заінтересовані особи мають право звернутися до суду.

Процесуальна форма вчинення нотаріальної дії. Згідно законодавства України, нотаріальні дії вчиняють з дотриманням процесуальної форми. Зокрема, Закон України «Про нотаріат» визначає загальний порядок вчинення нотаріальних дій та спеціальний порядок, залежно від нотаріальної дії, яка має місце. Крім того, процесуальна форма визначена і на підзаконному рівні, зокрема в «Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» затвердженому Наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. [3]. Тому, законодавець визначив наперед, якої процедури нотаріус повинен дотримуватися задля вчинення нотаріальної дії, який алгоритм поведінки має здійснюватися. Порухення цієї процедури буде позначатися на законності нотаріальної дії, а відтак стане приводом її оскарження до суду і, навпаки, її не порушення буде підтверджувати законність нотаріальної дії нотаріуса.

Платність нотаріальної дії. Згідно Закону України «Про нотаріат» – нотаріальні дії вчиняються після їх оплати, а також у передбачених законом випадках після сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб та в день подачі всіх необхідних документів [2]. Крім того, законодавчо встановлено уточнення щодо оплатності послуг державного нотаріуса. Зокрема, за вчинення нотаріальних дій державні нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених чинним законодавством. А от за надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також діями технічного характеру справляється окрема плата у розмірах, що встановлюються територіальними органами Міністерства юстиції України. Кошти, одержані від надання таких додаткових послуг, спрямовуються до Державного бюджету України.

В результаті здійснення нотаріальних дій юридичні права та обов'язки осіб, щодо яких ці дії були вчинені, санкціонуються державою, а нотаріальним документам надається офіційного значення, що дає змогу вказаним особам набувати чіткого статусу і здійснювати належні дії. І як умова законності провадження нотаріальної діяльності – це вчинення нотаріальних дій здійснюється суворо встановленим законом переліком осіб, обсяг компетенції яких також встановлено законодавством. Порушення правил, які визначають компетенцію осіб, на які покладено здійснювати нотаріальні дії, спричиняє настання негативних процесуальних наслідків – визнання недійсними нотаріальних дій [16, с. 189].

Висновки. Отже, вітчизняне чинне законодавство не містить визначення поняття «нотаріальна дія». В силу цього і на доктринальному рівні ця категорія отримала чимало підходів до розуміння, зокрема науковці розглядають «нотаріальну дію» і як спосіб охорони та захисту прав та інтересів осіб, зазначаючи, що нотаріальною дією вважається посвідчення безспірних прав та фактів, що мають юридичне значення; і як інструмент правової безпеки у сфері цивільного обороту, який реалізується через посвідчення юридичних фактів з метою надання їм вірогідності; і як результат нотаріальної діяльності; і як процес, процедуру реалізації нотаріусом власної компетенції. Тому, враховуючи підходи до розуміння даної категорії, а також властивості, які розкривають її правову природу, нотаріальна дія – це функціонально-структурована система дій процесуального характеру, що здійснюється у встановленому законом порядку уповноваженою державою фізичною особою, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші дії, передбачені законодавством про нотаріат, з метою надання їм юридичної вірогідності. Також, враховуючи викладене, можна стверджувати, що правова природа нотаріальної дії кореляційно залежна від юридичної сутності інституту нотаріату в правовій системі держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Єфіменко Л. Особливості правової природи нотаріальних дій. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 61–67 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_3_13.
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ. В редакції від 30.01.2024 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/page>.
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України; Порядок від 22.02.2012 № 296/5 Редакція від 30.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.
4. Строкач І.І. Виконавчий напис нотаріуса як нотаріальна дія та підстави його вчинення. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 224–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_2_53.

5. Павлик П.М. Нотаріат України : навч. посіб. для дистанційного навчання. К.: Університет «Україна», 2007.
6. Коротюк О. Конституційно-правовий статус нотаріуса: порівняльно-правове дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4 С. 66–72. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-4-66-72>.
7. Ільїна Ю.П. Деякі питання, що виникають при визначенні правового статусу нотаріуса в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. № 1. С. 105–108. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc1/24.pdf>.
8. Баранкова В.В. Нотаріус як суб'єкт нотаріального процесу. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 76 (1). 2023. С. 127–134. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.1.19>.
9. Нотаріат в Україні: навчальний посібник. Ю.В. Нікітін, С.С. Бичкова, А.Г. Чубенко, В.К. Матвійчук, Е.О. Гіда, Т.П. Устименко, Н.О. Чучкова. 4-те вид., доп. і перероб. За заг. ред. докт. юрид. наук, професора Ю.В. Нікітіна. Київ: ВНЗ «Національна академія аправління», 2016. 586 с.
10. Теорія нотаріального процесу: наук.-практ. посіб. за заг. ред. С.Я. Фурси. Київ: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 920 с.
11. Джуга М. В. Нотаріальна дія як об'єкт оскарження до суду за правилами цивільного процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2023. С. 26–31. URL: <https://doi.org/10.32782/39221514>.
12. Фурса С.Я. Актуальні питання теорії і практики нотаріальних правових відносин. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2011. Вип. 87. С. 7–12.
13. Gaudio, Arthur R, Revised Uniform Law on Notarial Acts (November 15, 2010). Available at SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1975331>.
14. Череватенко І. Безспірність права як умова реалізації повноважень нотаріальних органів. *Юридичний вісник*. № 4. 2014. С. 368–374. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_4_80.
15. Cox, Noel S.B., The Notary Public - the Third Arm of the Legal Profession. *New Zealand Business Law Quarterly*, Vol. 6, 2000, p. 321–335. URL: <https://ssrn.com/abstract=420749> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.420749>.
16. Діденко Л.В. Нотаріальний процес як один із видів юридичного процесу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Випуск 79. С. 187–191. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1>.